

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-112>

УДК 331.5(045)

Павлюк Т.І., Гаврилюк В.С.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Анотація. У статті обґрунтовано роль держави у вирішенні проблем зайнятості та визначено основні напрями державної політики зайнятості. Державна політика зайнятості пов'язана з формуванням ринку праці, передбачає збалансування попиту на робочу силу шляхом створення робочих місць необхідної кількості, та пропонування робочої сили шляхом створення умов для її професійної підготовки і забезпечення гідних умов праці. Висвітлено основні моделі державної політики зайнятості. Проаналізовано основні завдання державної служби зайнятості. Визначено основні реалізації державної політики зайнятості в Україні. Прописано роль Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України щодо реалізації та затвердження державної політики зайнятості населення.

Ключові слова: зайнятість, соціально-економічна політика держави, державна політика зайнятості, моделі державної політики зайнятості, напрямки державної політики зайнятості.

Pavlyuk Tetiana, Gavrilyuk Veronika

Vinnytsia Trade and Economic Institute
Kyiv National University of Trade and Economics

STATE REGULATION OF POPULATION EMPLOYMENT

Summary. The article substantiates the role of the state in solving the problems of employment and defines the main directions of the state employment policy. State employment policy is related to the formation of the labor market, it involves balancing labor demand by creating the necessary jobs, and offering labor through the creation of conditions for its training and decent working conditions. The main models of the state employment policy are highlighted. The main tasks of the state employment service are analyzed. The main implementation of the state employment policy in Ukraine is determined. The role of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Council of Ukraine's Verkhovna Rada regarding the implementation and approval of the state employment policy is written. The changes in legislation in relation to the law are investigated and analyzed employment and processes that would improve the functioning of the labor market. The article defines the factors that hinder the development of the labor market and identifies ways to improve the state management of the mechanism for regulating the labor market. The paper considers the features of the modern state employment policy of the population of Ukraine, generalizes the directions of the state policy in the field of employment, and proposes ways of forming an effective employment. Associate the employment strategy of Ukraine with the further development and expansion of active measures to prevent over-unemployment and increase their costs from the fund for promoting employment, taking into account the state of the labor market. It reveals the most important factor of state regulation of employment of the population to ensure sustainable economic growth of Ukraine, as the development of the state's economy is determined by available human resources, their ability to work effectively, and the availability of conditions for its implementation.

Keywords: employment, social and economic policy of the state, state employment policy, models of state employment policy, directions of state employment policy.

Постановка проблеми. В умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів в економіці особливу увагу набувають проблеми ефективної зайнятості населення України, створення ринку робочої сили та запобігання масового безробіття. Ринок праці посідає центральне місце серед інших ринків. Відповідно до Конституції України, одними з найважливіших прав людини визначаються соціально-економічні права. Серед них центральне місце посідає право на працю та як його об'єктивна передумова, право на працевлаштування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність істотних досліджень у сфері державного регулювання дослідження зайнятості населення сьогодні є важливою частиною державної політики, тому що збільшення зайнятості та доходів населення, підвищення продуктивності його праці створює передумови для економічного зростання. Тим паче на сучасному етапі, що характеризується активізацією процесів інтеграції України із світовою

економічною системою та нестабільною ситуацією в середині держави протягом останніх років.

Аналіз останніх публікацій. Забезпечення стійкого економічного зростання країни має супроводжуватися переглядом ролі держави у вирішенні проблем у сфері праці та зайнятості. Відповідним коригуванням напрямків державного регулювання зайнятості. Саме тому, багато вчених та науковців почали займатися дослідженням даного питання. Вивченням проблеми зайнятості в Україні займалися такі вітчизняні науковці: Васильченко В.С., Грішнова О.А., Джигур Г.В., Зезека Н.О., Петюх В.М., Заяць Т.А., Літинська В.А., Савченко В.В. та інші. Дана тема на сьогоднішній день залишається актуальною і має практичне значення для України.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування основних аспектів державного регулювання зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед тих процесів, які відбуваються в соціально-економічному розвитку суспільства, зайня-

тість належить до одного з найбільш важливих. Останнє зумовлене тим, що вона тісно пов'язана із задоволенням потреби людини в праці, забезпечує виробництво матеріальних і духовних благ, надання послуг, що є економічною основою життя суспільства. Зайнятість населення, забезпечуючи людину певними заробітками і тим самим створюючи можливість задоволення її матеріальних і духовних потреб, виконує таку важливу соціальну функцію, як самореалізація особи через суспільно корисну діяльність. Це дає змогу стверджувати, що в широкому розумінні зайнятість населення охоплює сукупність соціально-трудова відносин між людьми щодо забезпечення працездатних робочими місцями, формування, розподілу і перерозподілу робочої сили для її участі у суспільно корисній праці та забезпечення розширеного відтворення здатності людини до праці.

Зайнятість є соціально-економічним явищем, а тому вона має економічну та соціальну сутність.

Економічна сутність зайнятості полягає в діяльності людей по створенню валового внутрішнього продукту (національного доходу). Таким чином, чим більше людей зайнято при будь-яких інших умовах, тим більше в суспільстві виробляється матеріальних і духовних цінностей, тим вищий буде рівень життя населення.

Соціальна сутність зайнятості відображає необхідність особи в самовираженні і самостверженні через суспільно-корисну працю, а також ступінь задоволення в доходах своїх потреб при певному рівні соціально-економічному розвитку суспільства [4, с. 33].

В свою чергу, соціально-економічна політика держави – це певна система заходів цілеспрямованої діяльності суб'єктів даної політики на конкретному етапі розвитку держави, які розробляються і здійснюються на основі визначених принципів. Оскільки зайнятість населення належить до основних макроекономічних показників і зайнятість людини є, з одного боку, джерелом відтворення населення та робочої сили, а з другого – можливістю самовираження особи, то зайнятість стає головною складовою економічної і соціальної або соціально-економічної політики держави.

В свою чергу, державна політика зайнятості – це частина соціально-економічної політики розвитку країни, яка націлена на комплексне і взаємопов'язане з макроекономічними умовами вирішення проблем зайнятості в інтересах повного і ефективного використання трудового потенціалу та його розвиток.

На даний час виділяють наступні основні моделі державної політики зайнятості:

1. Скандинавська модель – це забезпечення зайнятості практично всіх трудящих, шляхом утворення робочих місць в державному секторі з середніми умовами оплати праці. Така політика розрахована в основному на державні кошти, при дефіциті яких наступає спад виробництва, що спричиняє звільнення.

2. Європейська модель – це скорочення числа зайнятих при підвищенні продуктивності праці і, як наслідок, зростання доходу. Така політика передбачає дорогу систему допомоги для великої кількості безробітних.

3. Американська модель орієнтується на утворення робочих місць, які не потребують високої

продуктивності, для значної частини економічно активного населення. При такому підході безробіття формально зменшується, але збільшується кількість людей з низькими доходами [4, с. 25].

Метою державної політики зайнятості в Україні є створення умов для повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості та зменшення безробіття. Державна політика зайнятості базується на наступних основних принципах:

- ефективного використання робочої сили та забезпечення соціального захисту громадян від безробіття;

- співробітництва уряду України, організацій працівників і роботодавців у сфері зайнятості населення на основі паритетності та рівності сторін соціального партнерства;

- пріоритетності забезпечення повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості в процесі реалізації активної соціально-економічної політики держави;

- відповідальності держави за формування та реалізацію політики у сфері зайнятості населення;

- забезпечення рівних можливостей громадянам, які проживають на території України, у реалізації їх конституційного права на працю;

- пріоритетності норм чинних міжнародних договорів у сфері зайнятості населення, згода на обов'язковість дотримання яких надана Верховною Радою України [7, с. 88].

Перелічені принципи державної політики зайнятості в Україні відповідають як Конституції України, так і міжнародним нормам, встановленим Міжнародною організацією праці (МОП). Державне регулювання зайнятості є елементом взаємовідносин державних органів влади з носіями і виразниками соціально-трудова інтересів, а отже, дієвим заходом практичного вирішення багатьох соціально-економічних проблем, у тому числі і не тільки тих, які стосуються ринку праці, зайнятості і безробіття, тому що ці взаємовідносини віддзеркалюють майже всі напрями життєдіяльності суспільства, і зайвий раз підкреслюють комплексність проблеми зайнятості та її регулювання. Ще розробник теорії державного регулювання Дж. Кейнс вважав, що коливання сукупних витрат впливають на виробництво і зайнятість, адже рівень виробництва, зайнятості, доходів і цін формується на підставі підвищення попиту, інвестицій, зростання експорту і державних витрат [1].

Зайнятість населення, що проживає на території України, забезпечується державою шляхом проведення державної політики зайнятості. Продуктивна зайнятість реалізується в процесі здійснення трудових відносин між працівником і роботодавцем. Громадянам належить виключне право вільно обирати види діяльності, не заборонені законодавством, у тому числі не пов'язані з виконанням оплачуваної роботи, а також професію та місце роботи відповідно до своїх здібностей. Примушування до праці у будь-якій формі забороняється, якщо це не передбачено законом.

В Україні відносини у сфері зайнятості регулюються Конституцією України [1], Законом України «Про зайнятість населення» [3], Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [2], іншими нормативно-правовими актами.

Основними напрямками державної політики зайнятості є:

- підтримка громадян, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;
- соціальна підтримка безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, з метою повернення їх до продуктивної зайнятості;
- забезпечення соціального захисту громадян України, які працюють за кордоном;
- сприяння зайнятості населення шляхом збереження ефективно функціонуючих та створення нових робочих місць на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності;
- сприяння підготовці робочої сили, професійний склад і кваліфікаційний рівень якої відповідає потребам ринку праці;
- підтримка самостійної зайнятості населення, розвитку підприємництва;
- сприяння підвищенню якості робочої сили, розвитку системи професійного навчання кадрів упродовж усього життя з урахуванням потреб ринку праці;
- посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості;
- сприяння розвитку системи колективно-договірного забезпечення повної, продуктивної і вільно обраної зайнятості.

Держава гарантує працездатним особам: добровільність праці, вибору або зміни професії та виду діяльності, одержання заробітної плати відповідно до законодавства; захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи; безоплатне сприяння у підборі підходящої роботи; захист від незаконного звільнення, а також відмови у збереженні роботи; професійну орієнтацію і професійну освіту відповідно до покликання, здібностей з урахуванням потреб ринку праці; компенсацію матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в інше місце-вість відповідно до законодавства.

Працівникам, трудовий договір, за яким було розірвано з ініціативи роботодавця у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, в тому числі у зв'язку з ліквідацією, реорганізацією, банкрутством або перепрофілюванням підприємства, скороченням чисельності штату працівників, військовослужбовцям, звільненим з військової служби у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, за умови їх реєстрації в державній службі зайнятості протягом 30 календарних днів після звільнення, гарантується право на достроковий вихід на пенсію за півтора року до встановленого законодавством строку, що визначається на день звільнення, для осіб передпенсійного віку, які мають страховий стаж для чоловіків 25 років, для жінок – 20 років, а для осіб, які мають право на пенсію на пільгових умовах, – стаж роботи, який дає право на цей вид пенсії.

Держава забезпечує надання додаткових гарантій щодо зайнятості громадянам, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці, у разі їх звернення за сприянням у працевлаштуванні до державної служби зайнятості. До зазначених категорій громадян належать: жінки, які мають дітей віком до 6 років; одинокі батьки, які мають дітей

віком до 14 років або дітей-інвалідів; молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, завершила професійну підготовку та перепідготовку, звільнилася зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби, якій надається перше робоче місце; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; особи перед пенсійного віку (чоловіки по досягненні 58 років, жінки – 53 років); особи, звільнені після відбуття покарання або примусового лікування; особи, які входять до складу сім'ї, де двоє або більше її членів є безробітними; особи з обмеженими фізичними та розумовими здібностями, які не досягли пенсійного віку [5, с. 170].

Для працевлаштування зазначених категорій громадян місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад за поданням центрів зайнятості встановлюють квоту робочих місць до 5% від загальної кількості робочих місць, у тому числі з гнучкими формами зайнятості.

Органом державної влади, який забезпечує додержання наданих державою громадянам гарантій зайнятості та соціального захисту від безробіття, є державна служба зайнятості. Основними завданнями державної служби зайнятості є:

- інформування населення та органів виконавчої влади про послуги, що надаються державною службою зайнятості, та результати її діяльності;
- створення банку даних про вільні робочі місця та вакантні посади на підставі інформації роботодавців;
- забезпечення громадянам вільного доступу до інформації про вільні робочі місця, вакантні посади, умови праці та її оплати, юридичну адресу роботодавців;
- надання громадянам, інформаційних і консультативних послуг з питань сприяння у працевлаштуванні або започаткуванні власної справи;
- надання громадянам, які до неї звертаються, соціальних послуг та здійснення матеріального забезпечення відповідно до Закону України "Про зайнятість населення" і Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття";
- надання роботодавцям за їх заявами послуг щодо підбору працівників, у тому числі шляхом професійного навчання громадян, які звернулися до державної служби зайнятості з метою подальшого їх працевлаштування;
- здійснення контролю за додержанням законодавства про зайнятість населення та про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття;
- облік громадян, які звертаються до служби зайнятості, реєстрація їх у встановленому порядку як безробітних, облік наданих послуг;
- підбір підходящої роботи та сприяння зареєстрованим безробітним у працевлаштуванні або започаткуванні власної справи, в тому числі шляхом професійної освіти;
- систематизація одержаної в установленому законодавством порядку від роботодавців інформації про наявність вільних робочих місць, чисельність вивільнюваних, прийнятих та звільнених працівників, чисельність працівників, які працюють неповний робочий день (тиждень), або які не працюють у зв'язку з простоем виробництва з неза-

лежних від них причин, про передбачувані зміни в організації виробництва і праці, інші заходи, що можуть призвести до вивільнення працівників;

– здійснення у порядку, встановленому законодавством, збір та опрацювання адміністративних даних, ведення та опрацювання статистичної інформації, яка відображає стан ринку праці та становище у сфері зайнятості населення;

– участь у розробленні та виконанні державної і територіальної програм зайнятості населення, та інших програм соціального і економічного спрямування в межах своїх повноважень [7, с. 16].

Послуги, що надаються державною службою зайнятості відповідно до покладених на неї завдань, є безоплатними.

З метою реалізації державної політики зайнятості Кабінет Міністрів України розробляє, а Верховна Рада України затверджує державну програму зайнятості населення. Державна програма зайнятості населення розробляється на підставі основних прогнозованих параметрів соціально-економічного розвитку України, державних, галузевих та регіональних програм у частині їх впливу на сферу зайнятості. У державній програмі зайнятості населення визначаються пріоритети у сфері зайнятості, механізми їх реалізації, джерела фінансового забезпечення її виконання, прогнозні загальнодержавні й територіальні показники зайнятості та безробіття. Реалізація державної програми зайнятості населення здійснюється шляхом виконання планів дій та заходів щодо сприяння зайнятості населення, які розробляються з урахуванням основних показників ринку праці Міністерством праці та соціальної політики, за участю інших центральних і місцевих органів виконавчої влади.

Територіальні та місцеві програми зайнятості населення є механізмом реалізації державної програми зайнятості населення її регіонах, і складовими програм їх соціально-економічного розвитку. У територіальних та місцевих програмах зайнятості населення визначаються основні показники ринку праці та заходи, спрямовані на збалансування попиту і пропозиції робочої сили на територіальних ринках праці, соціального захисту безробітних, забезпечення додаткових гарантій зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на однакових умовах конкурувати на ринку праці.

Висновки і пропозиції. Таким чином, державне регулювання зайнятості населення постає одним з найважливіших чинників забезпечення стійкого економічного зростання України, адже розвиток економіки держави визначається наявними людськими ресурсами, їх здатністю до ефективного праці, а також наявністю умов для її здійснення.

Державна політика зайнятості пов'язана з формуванням цивілізованого ринку праці, який передбачає збалансування попиту на робочу силу шляхом створення робочих місць необхідної кількості, та пропонування робочої сили шляхом створення умов для її професійної підготовки і забезпечення гідних умов праці. Функціонування ринку праці в умовах виходу з фінансової кризи вимагає здійснення заходів, спрямованих на створення умов для мінімізації негативного впливу кризових явищ на стан економічної активності населення, підтримку зайнятості населення, запобігання масовому вивільненню працівників і зростанню рівня безробіття.

Список літератури:

1. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України, прийнятий Верховною Радою України 2 березня 2000 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Про зайнятість населення : Закон України, прийнятий Верховною Радою України 5 липня 2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2018. 252 с.
5. Дзегур Г.В. Державний механізм регулювання зайнятості населення та принципи його формування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 9(88). С. 167–172.
6. Коваль С.П. Державне регулювання зайнятості населення на ринку праці України: інвестиційно-регіональні аспекти. *Проблеми науки*. 2016. № 10. С. 15–21.
7. Чепурко Г.І. Зайнятість населення України: зміни і тенденції. Монографія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2017. 410 с.

References:

1. The Constitution of Ukraine; adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 96. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. On compulsory state social insurance against unemployment: Law of Ukraine, adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on March 2, 2000. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. On employment of the population: the Law of Ukraine, adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on July 5, 2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Vasilchenko V.C. (2018). State regulation of employment : teaching. manual. [State regulation of employment: teaching. manual]. Kyiv : KNEU. (in Ukrainian)
5. Dzhegur G.V. (2017). State mechanism of regulation of employment and principles of its formation [State mechanism of regulation of employment and principles of its formation]. *Formation of market relations in Ukraine*, vol. 9(88), pp. 167–172.
6. Koval S.P. (2016). State regulation of employment in the labor market of Ukraine: investment-regional aspects [State regulation of employment in the labor market of Ukraine: investment-regional aspects]. *Problems of science*, vol. 10, pp. 15–21.
7. Chupurko H.I. (2017). Employment of Ukrainian Population: Changes and Trends. Monograph [Employment of Ukrainian Population: Changes and Trends]. Kyiv : Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 410 p. (in Ukrainian)